

господарством за 2005-2007 рр. яка зросла на 1,7%. По будівництву спостерігалось зростання частки обсягу реалізації на 1,8%. По діяльності готелів спостерігалось незначне зростання, яке становить 0,3%. За операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям відзначалось збільшення на 2,9%.

Доречно наголосити, що за період 2005-2007 рр. спостерігалось зменшення частки обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) за такими видами діяльності:

- 1) промисловість;
- 2) торгівля, ремонт автомобілів, побутових приладів та предметів особистого вжитку;
- 3) інші види діяльності.

Висновки. Так на малих підприємствах промислового призначення відзначено зменшення частки обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) на 1,6% (15,8-17,4). За звітний період зменшилась частка обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) на підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових приладів та предметів особистого вжитку на 3,9%. Також спостерігалось зменшення частки обсягу реалізації на малих підприємствах інших видів діяльності на 1,2%.

За проведеними дослідженнями доцільно відзначити, що за підсумками 2007 р. в області функціонувало 6522 малих підприємств, що на 3,6% більше, ніж у попередньому році та на 34,7% більше кількості малих підприємств, що діяли у 2001 р.

При постійному зростанні кількості малих підприємств продовжує зменшуватись питома вага підприємств, що фактично здійснювали господарську діяльність. Так у 2007 році реалізовували продукцію, виконували роботи та надавали послуги 4271 підприємство, або 65,5% від загальної кількості. В порівнянні з попереднім роком частка працюючих підприємств зменшилась на 2,7%, проти 2004 року частка зменшилась на 7,4%.

Література

1. Пустовіт Г. Особливості обліку готової продукції та її реалізації у малих підприємствах // Бухгалтерський облік та аудит. – 2004. – № 7. – С. 27 – 29.
2. Статистичний збірник. Малі підприємства Хмельницької області у 2007 році / За ред. Скальського В.В. – Хмельницький, 2008. – 75 с.

Надійшла 24.12.2008 р.

УДК 338:346

О. А. ФРАДИНСЬКИЙ
Хмельницький національний університет

ЕВОЛЮЦІЯ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються питання становлення акцизного оподаткування на теренах України в контексті еволюції підходів щодо справляння акцизу, визначення підакцизних товарів та механізму його нарахування та сплати.

In the paper there are explored the questions of the excise taxing formation on the areas of Ukraine in the meaning of approaches evolution of the excise making, the determination of the excise wares and its counting mechanism and paying.

Актуальність теми. Протягом усього свого часу активного використання, як джерела податкових надходжень та засобу державного регулювання економіки, акцизний збір відігравав виняткове фіскальне та регулююче значення. Історія свідчить, що в умілих руках він міг стати передумовою розвитку економіки держави, а у протилежному випадку – ефективним засобом її пригнічення та деградації. Тому, у процесі його запровадження та використання в податковій системі країни необхідною умовою є вивчення історичного досвіду його застосування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних умовах моніторинг еволюції акцизної системи оподаткування розглядається у роботах В. Андрущенка, П. Гайдуцького, В. Довженко, Т. Єфименко, А. Єлисеєва, О. Кузьміна, І. Кухаренко, Ю. Ляшенко, С. Онишко, В. Поповича, Е. Суханової, Л. Тарангул, В. Федосова, І. Якушика. Серед іноземних вчених, які досліджували багаточисельні аспекти оподаткування та непрямі податки, найбільш відомі роботи С. Брю, А. Вагнера, Т. Гоббса, П. Леруа-Больє, Дж. Локка, К. Макконела, Дж. Ст. Мілля, Ф. Нітті, Д. Рікардо, А. Сміта.

Постановка завдання. Метою запропонованої роботи є дослідження питань становлення, розвитку та ефективності системи акцизного оподаткування в Україні.

Основний матеріал дослідження. Акцизний збір – це різновид непрямих податків, яким оподатковуються високорентабельні та монополійні товари, який включається у ціну товару та платниками якого виступає кінцевий споживач товару на який нараховується акциз. Термін “акциз” на думку

дослідників походить від старофранцузького слова “accise”, що означає “оцінка для оподаткування”. Також термін акциз миг піти від латинського “accidere”, що означає “вирізати” спеціальні насічки на спеціальному виміральному пристрої, який показував кількість алкогольного напою у пляшці з метою його оподаткування. Акциз поряд із митом є однією із найбільш ранніх форм оподаткування.

Розвиток акцизного оподаткування бере свій початок у часи Римської імперії де були вперше було застосовано податкові платежі у вигляді відсоткової надбавки до ціни товару. Такими обов'язковими платежами були особливі податки з продажу та звільнення рабів, які становили, відповідно, 4 та 5% від їх ринкової вартості. В Стародавньому Китаї був відомий акциз із чаю, напоїв, риби, тростини, яка використовувалася як паливо або для даху [1, с. 15].

Акцизне оподаткування на теренах України започаткувалося у X столітті н.е. Саме в історичних письмових джерелах цього часу зустрічається згадка про “медову” данину та “бражне” мито із солоду, хмелю та меду. Саме вони і стали першими підакцизними товарами Київської Русі. Згадка про мито з кожного “хмільного” короба зафіксована у договорі між Великим Новгородом та тверським князем Ярославом у 1265 році [2, с. 25].

В основу акцизного оподаткування було покладено систему регалій Середньовічної Європи, які М.Кулішер визначив як монопольне право монарха на виробництво та продаж товарів, послуг, яке забезпечувало фіскальну експлуатацію верховних прав та присвоєння об'єктів природи, що не були приватною власністю. На практиці найбільш поширеними регаліями були соляна, рибна, лісова, гірська, водяна, судова, монетарна. А всього у епоху пізнього Середньовіччя їх було відомо кілька сотень. Іншою формою акцизного оподаткування того часу була державна монополія – виключне право держави на виробництво та реалізацію на внутрішньому та зовнішньому ринках певних видів товарів. До таких експортного орієнтованих товарів відносилися хутро, смола, патока. На внутрішньому ринку монополія поширювалася на сіль, тютюн, мед, дьоготь, а в епоху Петра I до них було додано дубові гроби.

Історично склалося так, що найважливішим підакцизним товаром та одним із важливих джерел доходу державної казни було виробництво та реалізація алкогольних напоїв. Державна монополія на цей вид діяльності у Великому князівстві Московському була запроваджена у 1474 році Іваном III. Спочатку, московські князі оподаткували місця продажу алкоголю – корчми, а згодом почали відкривати власні “питейные заведения” – царські кабаки, перший з яких було засновано у 1533 році. Кабак – слово татарського походження, яке означає постійний двір де продається їжа та напої. З 1555 року в Москві повністю заборонено приватний продаж алкоголю, реалізація якого стала виключно прерогативою держави. А “кабачное кормление” – право контролювати продаж алкоголю на певній території, стало одним із найбажаніших видів винагороди. Приватні особи за право виробляти горілку сплачували податок – “явку”. Саме в цей період формуються 2 системи справляння акцизу: “продажа питей на вере” та система відкупів [3].

“Продажа питей на вере” полягала в тому, що із середовища “лутших” людей – воєвод, бояр обиралися кабацькі голови в обов'язки яких входило безкорисно, на громадських засадах, контролювати виробництво та продаж алкоголю на певній території. Кабацькі голови були підвітні лише царським намісникам та Наказам (аналогам теперішніх міністерств) – Московському, Новій четверті та Наказом Великого Двору (зерновому, фінансовому та двірцевому). Кабацькі голови були зобов'язані здавати річні доходи “с прибылью против прежних лет”, тобто більшими від минулорічних. Недобір доходу вважався значною провинною та стягувався з відповідальних осіб, або їх виборців та поручителів.

В окремих випадках, коли держава потребувала значних обсягів фінансування для проведення реформ, оборони чи ведення воєн, застосовувалася система відкупів, при якій приватним особам передавалося виключне право “курити вино” та продавати його на певній місцевості за встановлену плату, яку необхідно було вносити у встановлений термін у один із Наказів, до якого приписана місцевість, віддана на відкуп. Досить часто, ці способи алкогольної регалії функціонували паралельно.

Ці системи стимулювали хабарництво, корупцію та зловживання в системі державного управління та фінансів. Фінансові зловживання, низька якість продукції, масове п'янство, яке призвело до зривів посівних кампаній протягом кількох років призвели до кабацьких бунтів у 1648 році. Наслідком бунтів було скликання у 1649 році Земського собору, який отримав назву “Собор о кабаках” та який регламентував реформування питної системи. В “Соборному Уложении” 1649 року – збірнику законодавчих актів Московії та Російської імперії, який із змінами та доповненнями регулював державне життя до першої третини XIX століття окремою главою було виділено “Указ о корчмах”, який регулював відносини у сферах продажу алкоголю та тютюну. В 1651 році прийнято указ за яким “Во всех городах на кружечных дворах денежную казну собирать на вере, а на откупе кабакам нигде не быть; а во всех городах и в Государевых больших селах быть по одному кружечному двору, а в меньших малолюдных селах кружечным дворам не быть” [4].

Цікавим є той факт, що тютюнопаління в цей період було великим злочином, за який передбачалося смертну кару. Контроль за дотриманням вимог покладалася на Стрілецький Наказ, який у мирний час виконував міліцейські функції – “да в прошлом во сто четыредесять втором году, по указу блаженныя памяти великаго государя царя и великаго князя Михаила Феодоровича всея Руси на Москве и в городех о табаке заказ учинен крепкой под смертною казньою, чтобы нигде русские люди и иноземцы всякия табаку у себя не держали и не пили, и табаком не торговали. А кто русские люди и иноземцы табак учнут держати, или табаком учнут торговати и тех людей продавцов и купцов велено имати и присылати в Новую четверть, и за то тем

людем чинити наказание большое бес пощады, под смертною казньою, и двory их и животы имая, продавати, а денги имати в государеву казну” [4]. На противагу Московії, в Україні така заборона була відсутня, а тютюн та люлька були невід’ємним атрибутом козаків.

Акцизи були важливим джерелом доходу Української держави часів Богдана Хмельницького. Як зазначав, мандрівник Павло Алепський “Хмельницький віддає в оренду усі митні збори на кордонах своєї держави, а також доходи з меду, пива та горілки – за 100 тисяч динарів митним поборцям”. Шинки, які знаходилися на землях Війська Запорізького давали річного доходу від продажу алкоголю в розмірі 1120 крб. З купців, які везли транзитом через територію України, біле вино та горілку правили податок на користь козацької старшини та церкви – 1 карбованець з куфи (куфвий збір) [5, с. 42]. Крім грошового акцизу стягували цей податок і в натуральній формі – по одному відру із торговців алкоголем, які взамін отримували право на торгівлю ним у землях Коша за цінами, визначеними козацькою адміністрацією. Різновидом акцизного податку було “торгове”, яке справлялося з крамарів. Як правило, воно становило 10 відсотків від вартості товарів, що продавалися на січовому ринку. Однак інколи цей податок застосовувався не у пропорційному, а в фіксованому порядку [6, с. 32].

Петро I, потребує значних коштів для ведення Північної війни у 1705 році повернувся до системи відкупів, яка проіснувала до 1716 року. При цій системі сума відкупу встановлювалася державою та вносилася наперед, авансовим платежем. В 1716 році введено систему вільного винокуріння, яка оподатковувалася винокурним митом, що розраховувалося виходячи із обладнання (так званих, кубів) та об’єму виробленої продукції. Катериною II було запроваджено власну систему алкогольної монополії. Вона запровадила безподатковий дозвіл на винокуріння для дворян, при цьому його обсяги залежали від рангу, посади та заслуг дворянина. Усі інші верстви населення позбавлялися права на виготовлення алкоголю та зобов’язувалися купувати його на казенних винокурнях. В 1781 році створюються “питейные палати” – органи державного управління до компетенції яких входило виробництво певної кількості горілки, обсяги якої залежали від території, кількості населення та традицій споживання.

В епоху Олександра I було запроваджено жорстку державну монополію, виняток було зроблено для Сибіру, в зв’язку із неможливістю ефективного державного контролю. Держава взяла на себе виробництво та оптовий продаж за твердою ціною у 7 рублів асигнаціями за відро. Роздрібний продаж знаходився у приватних руках. Наслідком цього стало зростання річних доходів від продажу алкоголю із 14 до 23 млн рублів. Миколою I у 1828 році було повністю скасовано державну монополію. Проте потреба у грошах перед Кримською війною призвела до запровадженні в середині XIX століття акцизно-відкупної системи при якій горілка вироблялася на казенних підприємствах та продавалася відкупникам для роздрібного продажу [7, с. 347].

Надходження від продажу алкогольних напоїв у доходах бюджету Росії із середини XIX століття до початку I Світової війни зросли у абсолютному виразі в 3 рази, та становили 1/3 всіх доходів. Це сталося завдяки запровадженню на території Російської імперії винної монополії, ініціатором якої був міністр фінансів С. Ю. Вітте, який зазначав, що “только путем монополии государство может извлечь из налога на спирт необходимый ему и значительно больший, нежели ныне, доход с наименьшими стеснениями и неудобствами”. Монополію було запроваджено з 1 липня 1901 року на території Європейської частини Росії. При цьому запровадження монополії переслідувало, принаймні, три основні цілі:

- 1) запровадити державну монополію на виробництво алкоголю та боротьбу із самогонварінням;
- 2) підвищити якісні характеристики горілки, для чого технологію її виробництва було розроблено групою російських хіміків на чолі із Д. Менделєєвим;

- 3) обмежити соціальні наслідки споживання алкоголю – для цього запроваджувалися визначені години продажу алкоголю. У містах він продавався із 7 до 22 години, а в селах її закінчували о 18 або 20 годині, залежно від пори року. При здійсненні суспільних заходів продаж горілки заборонявся, посилювалася кримінальна відповідальність за самогонваріння [6, с. 77].

Для запровадження винної монополії було витрачено протягом 10 років 122 млн грн – на створення заводів, закупівлю обладнання, машин, ректифікацію та складування і транспортування. При цьому кількість персоналу, що займався адмініструванням монополії сягнула 45 тис. осіб. Обсяг ринку оцінювався у 70 млн відер горілки, продаж якої через 40 тис. винних закладів щорічно приносив близько 600 млн рублів. Іншими помітними заходами діяльності С. Вітте було збільшення акцизів на цукор, керосин, сірники та тютюн. Причому, найбільші ставки акцизу встановлювалися для найдешевших сортів тютюну, тим самим податковий тягар падав на бідніші верстви населення.

Найбільш помітними заходами у сфері акцизного оподаткування на теренах України за період революції та Громадянської війни було запровадження збільшеним ставок на горілку та введення податку на коньяк та виноградне вино Центральною Радою. 1 січня 1918 року було запроваджено акцизні збори з виробництва та продажу пива. Ставка акцизу становила від 4 до 20 рублів з пуда солоду. 30 травня 1918 року було запроваджено цукрову монополію, введено акциз на чай, підвищено акцизи на пиво, дріжджі, цигарковий папір, продукти нафтопереробки.

В основу радянської акцизної системи, запровадження якої припало на початок НЕПу в 1921 році було покладено принципи отримання найбільшої фіскальної вигоди та залучення до оподаткування найширших верств населення. Першим запровадженим акцизним збором був збір із виноградних вин

(міцністю до 14%, а згодом – до 20%). В 1920-1922 роках було запроваджено акцизи на спирт, пиво, мед, прохолоджуючі напої, сіль, нафтопродукти, цукор, свічки, каву, цикорій, чай, сурогати чаю та пресовані дріжджі. Пільгові ставки акцизу передбачались для промисловості – на сіль для рибної галузі, нафтопродуктів – для сільського господарства. Питомо вага акцизів у структурі податкових доходів за період 1921-1930 роки зросла із 17,7% до 40,1% [8, с. 56].

В 1930 році було проведено податкову реформу в Радянському Союзі, наслідком якої стала кардинальна зміна справляння непрямих податків. Запроваджувався податок з обороту, який ніс в собі риси прямих та непрямих податків та включав в себе кілька десятків існуючих податків та зборів, в тому числі, всі акцизи – на горілку. Коньяк, пиво, дріжджі, чай, сірники, парфумерію, косметику, свічки, резинові калоші, тощо.

В новітній історії України акцизний збір запроваджено з грудня 1991 року, коли було прийнято Закон України “Про акцизний збір”, який введено у дію з 1992 року. Разом з податком на додану вартість вони замінили податок з обороту на окремі види товарів. При цьому українські акцизи орієнтувалися не стільки на міжнародну практику і досвід акцизного оподаткування, скільки на попередню практику податку з обороту. Характерною особливістю теперішнього акцизного оподаткування в Україні є те, що не існує єдиного законодавчого документа, в якому б було відображено всі норми, пов’язані з питаннями справляння акцизного збору. 26 грудня 1992 року Урядом було прийнято Декрет Кабінету Міністрів України „Про акцизний збір”, який діє й сьогодні і має силу закону. Нарахування та сплата акцизного збору, що справляється з виготовлених українськими виробниками та ввезених на митну територію України алкогольних напоїв і тютюнових виробів, визначає Закон України “Про акцизний збір на алкогольні напої та тютюнові вироби”. В 1992 році до переліку традиційних підакцизних товарів – алкогольних та тютюнових виробів було включено, так звані, товари розкоші: килими і кришталь, ікра і рибні делікатеси, шоколад і автомобільні шини, вироби з хутра, одяг з натуральної шкіри. В цілому ж, еволюцію акцизного оподаткування в Україні за останні 10 років можна розбити на 3 основні етапи.

Перший етап – у період з 1996 по 1999 рр. акцизним збором обкладався широкий перелік товарів, який включав у себе коло високорентабельних і монопольних товарів, уже знайомих раніше по високих ставках податку з обороту. Другий етап – у 2000 році з переліку підакцизних виключено 14 умовних товарних груп. Система акцизів набула рис, притаманних оптимальній організації оподаткування – фактично її склад обмежився такими товарами: алкогольні напої, тютюнові вироби, нафтопродукти, автомобілі та ювелірні вироби. Третій етап – з 2003 року із складу підакцизної продукції виключено ювелірні вироби – останню позицію з товарів, на які встановлено адвалерні ставки акцизного збору. Крім того, вперше в практиці українського акцизного оподаткування впроваджено змішані ставки акцизного збору (поєднують оподаткування по специфічних та адвалерних ставках) – на тютюнові вироби. Як заходи посилення державного контролю за обігом підакцизної продукції та повнотою сплати акцизного збору, у 2003–2004 роках у переліку підакцизних окремо виділено такі товари: вина виноградні з вмістом цукру більше 0,3 % та високооктанові кисневмісні добавки до моторних бензинів [9, с. 15].

Висновки. Проведений аналіз процесу становлення акцизного оподаткування в Україні та застосування цього податку дозволяють зробити висновок, що питання вдосконалення системи адміністрування акцизів залишається досить актуальним. Основоположним принципом розробки нової, оптимальної концепції оподаткування повинна бути встановлення таких правил визначення та сплати акцизів, які б максимально обмежили можливість ухилення від оподаткування як законними, так і незаконними методами, а також дозволили б уникнути згаданих негативних наслідків шляхом гармонійного поєднання фіскальної та стимулюючої функцій податку. При цьому, потрібно в повній мірі враховувати історичний досвід акцизного адміністрування.

Література

1. Буланже М. Акцизная наклейка на зеленую злодейку // Налоговый вестник. – 1998. – № 8. – С. 14 – 17.
2. Лескова А. Акцизное обложение: ретроспективный взгляд // Финансы. – 2001. – № 4. – С. 22 – 25.
3. Похлебкин В. В. История водки. Отношение государства к водке в России и меры государственного регулирования винокуренного производства и торговли водкой (хронологический обзор) // www.gymer.ru
4. Соборное уложение 1649 года. Глава XXV. Указ о корчмах // [www.mgy.ru/history library/sobor](http://www.mgy.ru/history_library/sobor) 1649
5. Цимбал П. В. Податки Запорізької Січі. // Вісник університету ДПС України. – 2004. – № 3. – С. 40 – 45.
6. Нечай Н. Нариси з історії оподаткування. – К.: “Вісник податкової служби України”, 2002. – 122 с.
7. Економічна історія України і світу: Підручник / За ред. Б. Д. Лановика. — К.: Вікар, 1999. — 737 с.

8. Седова Н. В. Эволюция перечня подакцызной продукции в Российской налоговой системе. // Вестник Финансовой академии. – 2001. – № 3. – С. 56 – 59.

9. Иванченко А. В. Становлення та розвиток акцизного оподаткування в Україні. // Вісник університету ДПС України. – 2005. – № 2. – С. 13 – 17.

Надійшла 28.12.2008 р.

УДК 657.28

О. М. ЄРЕМЯН

Херсонський національний технічний університет

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

У статті запропоновано зміни до структури рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» і проведено аналіз переваг диференційованої системи оподаткування доходів громадян як один із методів зменшення «податкового тягаря» як на підприємства, так і на працівників.

In the paper there have been suggested the changes into the structure of the account 66 «Accountings of the payments for employees» and analyzed the advances of the differentiated system of the civil taxing as one of the ways of decreasing «the tax load» as on enterprises, as well as on employees.

Вступ. Питання оплати праці є найгострішими в період ринкових трансформацій. Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що якісний підбір та створення належних умов праці персоналу, їх соціальна захищеність — важлива складова успіху діяльності будь-якого підприємства, установи чи організації. Причому, слід мати на увазі, що система бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці відіграє в цьому питанні не останню роль. Створення ефективної системи і методики ведення обліку розрахунків з оплати праці є основним завданням головного бухгалтера на кожному підприємстві.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є спроба вдосконалення системи обліку та оптимізація оподаткування розрахунків з оплати праці в сучасних умовах господарювання, що обумовлює необхідність вирішення наступних завдань:

- 1) внести зміни до Плану рахунків бухгалтерського обліку, а саме в рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»;
- 2) проаналізувати переваги диференційованої системи оподаткування доходів громадян як один із методів зменшення «податкового тягаря» як на підприємства, так і на працівників.

Результати. Для обліку оплати праці використовується балансовий рахунок 66 «Розрахунки з оплати праці», навколо структури якого виникали розбіжності. Справа в тому, що через вищезгаданий рахунок здійснюють виплати працівникам сум, які не можна суворо ідентифікувати із заробітною платою, тому рахунок 66 перейменували на «Розрахунки за виплатами працівникам». Рахунок має три субрахунки:

- 1) 661 «Розрахунки за заробітною платою»;
- 2) 662 «Розрахунки з депонентами»;
- 3) 663 «Розрахунки за іншими виплатами».

Але справа в тому, що вищезгаданий рахунок використовується при нарахуванні не лише заробітної плати, але й для проведення розрахунків з оплати праці. Таким чином, пропонується відкрити такі субрахунки до рахунку 66 «Розрахунки за нарахованими виплатами» (рис. 1).

Таким чином, рахунок має два субрахунки, один із яких 661 «Розрахунки з оплати праці», в свою чергу, поділяється на ряд субрахунків. Розкриємо сутність кожного субрахунку більш детально:

1. 6611 «Поточні виплати», до якого відносять:

- 1) 66111 «Заробітна плата за окладами і тарифами» — це нарахована заробітна плата працівникам за кількість виконаної роботи або за відпрацьований час;
- 2) 66112 «Інші нарахування з оплати праці» — це виплати на основі середньої заробітної плати, які регулюються положеннями Порядку №100 Кабінету Міністрів України. До них відносять щорічну, додаткову, соціальну, учбову та інші види відпусток; оплата за час виконання працівниками державних та громадських обов'язків у робочій час; порядок нарахування заробітної плати за час перебування у відрядженні та ін.;

3) 66113 «Виплати за невідпрацьований час» — це виплати на основі середньої заробітної плати, що регулюються положеннями Порядку №1266 [1], а також суми матеріальної цільової і нецільової допомоги працівникам. До них відносять оплату перших п'яти днів тимчасової непрацездатності робітника за рахунок коштів підприємства, виплати у зв'язку з витратами, пов'язаними з народженням або похованням та ін. Наприклад, ДП «Херсонський морський торговельний порт» має затверджене положення «Про надання соціальних гарантій працівникам порту – жінкам, які мають дітей». Відповідно до цього Положення